

Pohjolan leijona ja Suomi

Mirkka Lappalainen: Pohjolan leijona. Kustaa II Aadolf ja Suomi 1611–1632. Siltala 2014 321 s. ISBN 978-952-234-242-3.

Mirkka Lappalainen on kirjoittanut onnistuneen elämäkerran ja aikakauskuvauksen yhdistelmän Kustaa II Aadolfin hallitusajasta. Teos sai vuoden 2014 Tieto-Finlandia-palkinnon, ja kyseessä on nimenomaan tietoteos, jonka ansioksi on luettava sekä kulttuurihistoriallisen näkökulman lisääminen aikakauden käsittelyyn että suurvallaksi kypsyvän Ruotsin valtakunnan historian eläväksi tekeminen. Sinänsä 1600-luvun historiasta on toki aiemminkin tehty luettavia ja sisältöllisesti korkealuokkaisia esityksiä, mutta juuri tähän jaksoon keskittyneet esitykset ovat olleet harvassa. Sitä vastoin käytännössä kaikissa 1500- ja 1600-lukua koskevissa laajemmissa yleisteoksissa on vahva painotus 1600-luvun alun tilanteeseen. Siksi olisi toivonut, että tekijä olisi käsitellyt erilaisia kokonaisesityksiä systemaattisemmin, sillä sellaisten teosten kirjoittajat ovat vähintään viimeisen parin sadan vuoden ajan tavallisesti edustaneet oman aikakautensa arvostetuimpia historioitsijoita. Sen vuoksi heidän näkemyksensä (tai mahdollisesti niiden puute) nyt puheena olevasta teemasta ja aikakauden yleiskuvasta olisi ollut kiinnostavaa luettavaa.

Kirjan keskeisiin kysymyksiin kuuluu analyysi Helsingin maapäivien (1616) yhteydessä pidetyistä laajoista valituskäräjistä. Valituskäräjillä tutkittiin erityisesti aateliston ja sotilaiden sekä virkamiesten tekemiä väärinkäytöksiä. Ruotsin kuninkaan Suomessa asuville alamaisille tapahtuma oli tärkeä, vaikka tällaisten tilapäisten tuomioistuin-

ten ja komissioiden kokoaminen oli ollut yleistä kaikkialla valtakunnassa jo aiemmin kuten esimerkiksi K. R. Melander (1936), Erkki Lehtinen (1973), Sven A. Nilsson (1990) ja Marie Lennerstrand (1999) ovat tutkimuksissaan osoittaneet. Toimintatapa jatkui sittemmin pitkään vielä hovioikeusjärjestelmän vakiintumisen jälkeen. Lappalaisen erottelu aikaan ennen ja jälkeen Kustaa II Aadolfin ei ole aivan selkeä, minkä lisäksi ei ainakaan itse näe 1500-luvun ruotsalaista (suomalaista) yhteiskuntaa yhtä tummasävyisenä. Esimerkiksi juuri vuoden 1616 käräjät osoittivat, että talonpoikien valituksia kuunneltiin – toisin sanoen vuorovaikutusta eri ryhmien välillä oli olemassa, vaikkei se suinkaan ollut symmetristä. Toisaalta talonpojilla oli tehokkaita keinoja osoittaa vähintään passiivis-aggressiivista protestiaan esimerkiksi luovuttamalla kruunulle vetoeläimeksi härkä hevosen sijaan (s. 75).

Mirkka Lappalainen osoittaa vakuuttavasti koko valtakunnan kehnon tilan 1610-luvun puolimaissa. Lähtökohdat suurvallan rakentamiselle olivat heikonlaiset, joskin tekijä olisi voinut pohtia enemmän, mistä lähtien ylipäätään voidaan puhua suurvaltakaudesta. Tutkijoiden näkemykset asiasta ovat varsin eriäviä. Sen sijaan yksi kirjan vahva läpikulkeva teema liittyy aikakauteen huhujen, epävarmuuden ja mitä kummallisimman disinformaation aikana. Lappalainen korostaa perustellusti aatemaailman, uskonnon sekä apokalyptisen mystiikan merkitystä aikakauden ymmärtämisen välineinä. Tämänkaltaisia tunnehistoriallisia esityksiä kaivataan lisää, joskin lähdeaineisto asettaa kiistatta tulkinnoille rajoitteita.

Tekijä argumentoi myös onnistuneesti näkemystään, jonka mukaan hallitsijoilla oli merkitystä historian tekijöinä. Sinänsä teos ei ole elämäkerta, mutta juuri siitä syystä kirjallisuuden käytössä olisi voitu

enemmän hyödyntää yleisempää aikakautta kontekstoivaa kirjallisuutta. Kirjoittaja yhdistelee taitavasti aiempien teostensa havaintoja kirjassa sinänsä melko säästeliäästi käytettyyn alkuperäisaineistoon. Varsin usein vauhtia otetaan 25-vuotisesta Venäjän sodasta ja 1590-luvun kriisin loppuratkaisusta, jonka myötä Kustaa II Aadolfin isä Kaarle-herttua (Kaarle IX) näyttätty melkein pä Ilmestyskirjan petona. Venäjä ja Puola korostuvat ulkopolitiittisina ongelmina. Suomessa puolestaan hallitsijalla oli käytettävissään kovin vähän soveliaita miehiä. Lappalainen nostaa esimerkiksi Erkki Lehtisen (1961) ja Armas Luukon (1967) tapaan Nils Bielken arvostuksen sille tasolle, joka tälle Suomen ensimmäiselle kenraalikuvernöörille olisi kuulunut jo paljon aiemmin.

FT, PROFESSORI PETRI KARONEN
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO